

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 13ΗΣ ΜΑΪΟΥ 1976

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΝΙΚ. Κ. ΛΟΥΡΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.— **Ἡ Ἑλλάς, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ κόσμος, ὑπὸ Ἰωάν. Ν. Θεοδωρακοπούλου***.

Εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν, τὴν ὁποίαν εἶχα κάμει πρὸ ἕξ ἐτῶν εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑλλάς ὡς οἰκουμενικὴ ἰδέα», ἐξήγησα ὅτι ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκφράζεται ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ Ἰσοκράτους: *Ἑλληνες εἰσὶν οἱ τῆς ἡμετέρας παιδεύσεως μετέχοντες*, συνάμα δὲ διεπίστωσα τότε ὅτι μετὰ τὸν παραμερισμὸν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τὰ κλασσικὰ γυμνάσια τῶν Δυτικῶν Χωρῶν τῆς Εὐρώπης περιορίζεται ἐπικινδύνως ἢ καὶ παραμερίζεται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ἡ μεγάλη αὐτὴ ἰδέα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐνῶ ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν ὡς τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ἔχομε μίαν μακρὰν περίοδον ἑξελληνισμοῦ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ἤρχισε μία περίοδος ἀφελληνισμοῦ. Ὅταν ἐσπούδαζα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χαϊδελεβέργης, ὅλοι οἱ συμφοιτηταί μου ἐγνώριζαν καλῶς ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ ἦσαν, ὅπως εἶπα εἰς τὴν προηγουμένην μου ἀνακοίνωσιν, ὅλοι αὐτοὶ ὄχι ἀπλῶς φιλέλληνες ἀλλὰ συνέλληνες. Ὅταν, σαράντα πέντε χρόνια ἀργότερα, ἐδίδαξα ἐπὶ ἕν ἐξάμηνον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χαϊδελεβέργης, διεπίστωσα ὅτι ἕνας εἰς τοὺς 20 φοιτητὰς ἐγνώριζε ἑλληνικά. Ὁ περιορισμὸς λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος ὡς οἰκουμενικῆς ἰδέας καὶ ὡς πνευματικῆς πραγματικότητος εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον εἰς τὴν ἐποχὴν μας καὶ προκαλεῖ τὸ πνεῦμα μας νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν σκληρὰν αὐτὴν πραγματικότητα ὄχι μόνον μὲ ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν ἀλλὰ καὶ μὲ ἐφευρετικότητα καὶ σκέψιν δημιουργικὴν. Ποτὲ ἄλλοτε ὁ ἑλληνισμὸς δὲν εἶχε συμπίεσθῆ τόσον γεωγραφικῶς καὶ πνευματικῶς ὅσον

* J. THEODORACOPOULOS, *Greece, Ancient Greek and the World.*

σήμερα. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς δύο μεγάλας ἱστορικές του κακοτυχίας, δηλαδή τὴν ρωμαιοκρατίαν καὶ τὴν τουρκοκρατίαν, ὁ περιορισμὸς τῆς ἰδέας τοῦ ἑλληνισμοῦ ὄχι μόνον δὲν ἔφθασεν εἰς τόσον στενὰ ὄρια, ἀλλὰ διετήρησε καὶ ἐν πολλοῖς ἐπεξέτεινε τὰ προηγούμενα ὄριά του. Καὶ τοῦτο, διότι εἰς μὲν τὴν ρωμαιοκρατίαν οἱ Ῥωμαῖοι πολὺ ἐνωρὶς ἤρχισαν νὰ διδάσκουν τὰ τέκνα των τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, εἰς δὲ τὴν τουρκοκρατίαν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὤμιλεῖτο ἀπὸ τὸν Δούναβιν ὡς τὸν Εὐφράτην. Σήμερα ἡ εὐρωπαϊκὴ εὐημερία ἐξορίζει τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τὰ γυμνάσια, διατηρεῖ ὅμως τὰ λατινικὰ καὶ τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι διδακτικὸν δι' ἡμᾶς. Ἐδῶ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ παρεμβάλω σύντομον διάλογον πού εἶχα πρὸ ὀλίγου χρόνου μὲ Ἰταλὸν συνάδελφον. Ὁ Ἰταλὸς συνάδελφος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει καλῶς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, μὲ ἠρώτησε: Εἶναι ἀληθὲς αὐτὸ πού ἔμαθα τώρα πού εἶμαι δι' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτι δηλαδή πρόκειται νὰ καταργήσετε τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἀπὸ τὰ τρία πρῶτα χρόνια τῆς ἑξαετοῦς μέσης ἐκπαιδεύσεως; Τοῦ ἀπήντησα ὅτι δυστυχῶς τοῦτο εἶναι ἀληθές. Κρῖμα, μοῦ εἶπε, διότι ἡμεῖς εἰς τὴν Ἰταλίαν στηρίζομεν τὰς ἐλπίδας μας διὰ νὰ περισώσωμεν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά εἰς σᾶς τοὺς Ἑλληνας, δηλαδή τὸ ἐπιχειρήμα μας εἶναι ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν εἰς τὰ σύγχρονα ἑλληνικὰ σχολεῖα. Κύριοι συνάδελφοι, ὡς γνωστόν, διεφώνησα ριζικῶς πρὸς τὴν ἀπόφασιν νὰ παραμερισθοῦν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά ἀπὸ τὰ τρία πρῶτα χρόνια τοῦ γυμνασίου, θέλω ὅμως παρὰ ταῦτα νὰ πιστεύω ὅτι τελικῶς θὰ ἐπικρατήσουν ὠρμιώτερες σκέψεις διὰ τὴν τύχην τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν εἰς τὰ τρία πρῶτα χρόνια τῆς μέσης παιδείας καὶ ὅτι θὰ κατανοηθῇ ἡ μεγάλη ἀλήθεια τὴν ὁποίαν διδάσκει ἡ ψυχολογία, ὅτι δηλαδή μετὰ τὸ 15ον ἔτος τῆς ζωῆς του ὁ νέος καὶ ἡ νέα συγκλονίζονται ἀπὸ ἄλλα προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ δυσχερῶς ἐξοικειώνονται μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συντακτικοῦ καὶ τῆς γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἀντιθέτως τὰ πράγματα αὐτὰ τὰ παιδιὰ τὰ μαθαίνουν εὐχερῶς ἀπὸ τὰ 10 ὡς τὰ 15 τοὺς χρόνια.

Τὰ πράγματα σήμερον πιέζουν ἐξωτερικῶς τὸν ἑλληνισμόν, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς τὴν μεγάλην ἰδέαν τοῦ Ἰσοκράτους, ἡ ὁποία ὑπῆρξε πράγματι ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν του πορείαν, πιέζουν τὸν ἑλληνισμόν τόσον, ὥστε καλεῖται σήμερα νὰ ἐφεύρη τρόπους εὐρύτερας καὶ βαθύτερας ἀναπνοῆς ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην. Πρέπει νὰ γίνῃ συνειδητὸν ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς ὑπῆρξε πάντοτε ὡς πνευματικὴ ἀκτινοβολία οἰκουμενικός, συνάμα δὲ νὰ γίνῃ συνειδητὸν ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τὸν Ὅμηρον ὡς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν εἶναι καὶ ἀποτελοῦν ἐνιαίαν ἱερὰν κιβωτὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τέλος πρέπει

νά γίνη συνειδητὸν ὅτι τὸ παρὸν δὲν δύναται νὰ θυσιάσῃ καμμίαν περίοδον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, διότι τότε αὐτομάτως βραχυκυκλώνεται, παύει νὰ εἶναι παρὸν καὶ γίνεται ἀπόν.

Ἡμεῖς ἐδῶ εἴμεθα τεταγμένοι ἀπὸ τὸν Ὄργανισμὸν τῆς Ἀκαδημίας νὰ φέρωμεν εἰς τὸ μέσον πρὸς συζήτησιν ἰδέας γονίμους διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ ἀνάδειξιν τοῦ Ἑθνους, δίχως νὰ πολιτικολογοῦμεν. Τοῦτο εἶναι τὸ μέγα προνόμιον ποὺ μᾶς ἔδωκε ὁ νομοθέτης, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε σοφός, καὶ διαφυλάσσομεν τοῦτο ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. Ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι διὰ νὰ ἀρχίσῃ ὁ ἑλληνισμὸς νὰ ἀναπνέῃ βαθύτερα καὶ εὐρύτερα. Θὰ ἐπισημάνω μόνον μερικοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶναι κατορθωτοὶ καὶ ἡ σύγχρονη ἑλληνικὴ δημοκρατία δύναται νὰ τοὺς πραγματοποιήσῃ. Τὸ πρῶτον εἶναι νὰ ἐνδυναμώσῃ, νὰ στελεχώσῃ καὶ νὰ ἐποπτεύῃ συνεχῶς ὅλα τὰ σχολεῖα τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Τὰ σχολεῖα τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ χρειάζονται περισσοτέραν φροντίδα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν πολιτείαν. Ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία δύναται νὰ συνεργασθῇ μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία δύναται νὰ βοηθήσῃ διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων τοῦ ἔξωτερικοῦ καὶ διότι τὰ σχολεῖα αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ὅπου καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι. Ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἔχει πολὺν περισσότερο μέσα, ἀπὸ ὅσα συνήθως φαίνεται ὅτι ἔχει, καὶ διὰ τοῦτο δύναται νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀπόδημον ἑλληνισμὸν. Ἡ βελτίωσις τόσον τοῦ κλήρου ὅσον καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ ἀποδήμου ἑλληνισμοῦ εἶναι δυνατὴ καὶ κατορθωτὴ. Ἀλλὰ ὁ ἀπόδημος ἑλληνισμὸς, καὶ πρέπει τοῦτο νὰ ὁμολογηθῇ, ἔχει οἴκοθεν ἔντονον τὸ συναίσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως, τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν βάσιν διὰ τὴν ἐπιβίωσίν του.

Πέραν ὅμως ἀπὸ αὐτὸ ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία, ἡ ὁποία σήμερον μὲ τόσῃ ἐντασιν ἀνοίγει καὶ καλλιεργεῖ πολιτικὰς καὶ πολιτιστικὰς σχέσεις πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, εἶναι δυνατόν νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἴδρυσιν ἐδρῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς κράτη ὅπου αὕτη δὲν διδάσκεται. Πιστεύω ὅτι ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία δύναται νὰ διαθέσῃ πρὸς τοῦτο τὰ ἀπαραίτητα οἰκονομικὰ μέσα. Τοῦτο βεβαίως εἶναι ἔργον μακρᾶς πνοῆς, ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀξίζει. Ἔτσι, ἂν κατορθώσῃ ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία ἐντὸς δέκα, δεκαπέντε ἐτῶν νὰ πείσῃ τὰς κυβερνήσεις τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τῆς Βορείου Ἀφρικῆς κ. ἄ. διὰ τὴν ἴδρυσιν, ἑλληνικαῖς δαπάναις, ἐδρῶν ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰ πανεπιστήμια αὐτῶν, τότε θὰ ἔχῃ ἐπιτελέσει ἔργον μέγα διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Οἰκουμένην. Εἶχα μερικοὺς μαθητὰς ἀπὸ τὴν Κορέαν, πολλοὺς ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν καὶ ἀρκετοὺς ἀπὸ τὴν Οὐγκάντα. Ὅλοι αὐτοὶ ἔμαθαν θαυμάσια ἑλληνικὰ καὶ ἀφωμοίωσαν τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λοιπὴν εὐρωπαϊκὴν φιλοσοφίαν. Πολλοὶ ἀπ'

αὐτοὺς μοῦ γράφουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ἐκτὸς τῶν ἐδρῶν εἰς τὰ ξένα Πανεπιστήμια, ἢ σύγχρονη ἑλληνικὴ δημοκρατία δύναται νὰ ἐγκαινιάσῃ εὐρὴ πρόγραμμα ὑποτροφιῶν δι' ἄλλοδαπούς, οἱ ὅποιοι νὰ ἔρχονται εἰς τὰ ἑλληνικὰ Πανεπιστήμια καὶ Πολυτεχνεῖα νὰ σπουδάσουν. Μὲ πέντε καὶ ἕξ χρόνια σπουδῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ νέοι αὐτοὶ θὰ παραλάβουν τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ θὰ τὸ διαδώσουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ θὰ γίνουν αἰτία νὰ ἔλθουν καὶ ἄλλοι αὐτόκλητοι νὰ σπουδάσουν ἐδῶ. Τὸ ἔργον αὐτό, δηλαδὴ αἱ σπουδαὶ ξένων εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ζωτικῆς σημασίας διὰ τὸν ἑλληνισμόν καὶ εἶναι χιλιάκις σπουδαιότερον καὶ ὠφελιμώτερον ἀπὸ τὸν τουρισμόν, ὃ ὅποῖος ναὶ μὲν προσκομίζει εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Κράτους ἀρκετὰ δηνάγια, ἀλλὰ συνάμα ἀλλοιώνει τὴν φυσιογνωμίαν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ δὲν γνωρίζομεν μέχρι ποίου σημείου θὰ φθάσῃ αὐτὴ ἢ ἀλλοίωσις. Δυνάμεθα ὅμως νὰ τὸ φαντασθῶμεν, καὶ τότε μᾶς κυριεύει φρίκη. Οἱ χρηματοκράτα¹ ὑπολογίζουν ὅτι ἐντὸς τριετίας ὃ ἀριθμὸς τῶν τουριστῶν θὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς πέντε ἕως ἕξ ἑκατομμύρια. Δὲν ἀναλογίζονται ὅμως ὅτι τὰ πέντε ἢ ἕξ ἑκατομμύρια ξένων θὰ μεταβάλουν τουλάχιστον ἓν ἑκατομμύριον νεαρῶν Ἑλλήνων εἰς ὑπηρέτας τῶν ξένων καὶ δὲν σκέπτονται ὅτι οἱ ὑπηρέται αὐτοὶ κατὰ τὸ χεῖμῶνα παραμένουν χωρὶς ἐπάγγελμα καὶ τοῦτο εἶναι καταστροφικὸν διὰ τὴν σταδιοδρομίαν τῶν νέων μας. Ἐξ ἄλλου ὃ τουρισμὸς ἐκριζώνει τὰ ἦθη τῶν Ἑλλήνων ἀπειλητικῶς. Ἡ Ἑλλάς ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ὑψηλὸν ἐπιστημονικὸν καὶ πνευματικὸν τουρισμόν καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν ἀγοραῖον, ὃ ὅποῖος ἀλλοιώνει τὴν φυσιογνωμίαν τῆς, καταστρέφει τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους καὶ ἐκριζώνει τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ. Ἡ Ἑλλάς ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ περιηγητᾶς καὶ ὄχι ἀπὸ τουρίστας. Ἐὰν ἢ σύγχρονη ἑλληνικὴ δημοκρατία κατορθώσῃ ἐντὸς μιᾶς γενεᾶς νὰ ἔχῃ μερικὰς χιλιάδας ὑποτρόφων ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ ἀπὸ ἄλλας, θὰ ἔχῃ ἐπιτελέσει ἓνα κατόρθωμα διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ συγχρόνου ἑλληνισμοῦ, διότι θὰ ἔχῃ δημιουργήσῃ πραγματικοὺς συνέλληνας οἱ ὅποιοι ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν πατρίδα τους θὰ δημιουργήσουν καὶ ἄλλους.

Σήμερον περισσότερον ἀπὸ ἄλλοτε εἶναι ἀνάγκη νὰ θεμελιώσωμεν βαθύτερον τὴν πνευματικὴν μας ὑποδομὴν ὄχι μόνον εἰς τὸν τόπον μας — καὶ πρὸς τοῦτο τὸ καλύτερον μέσον εἶναι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ, ἀρκεῖ νὰ τὰ διδάξωμεν καλὰ — ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τοὺς ἄλλους λαούς, διότι τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον κατὰ βάθος συντηρεῖ τοὺς λαούς. Ὁ σύγχρονος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν μεγάλων δὲν γίνεται μόνον εἰς τὸ πεδῖον τῶν ὄπλων, ἀλλὰ γίνεται καὶ εἰς τὸ πεδῖον τοῦ πνεύματος, εἶναι καὶ μία πάλη ἰδεῶν. Ὁ πνευματικὸς ὀπλισμὸς εἶναι ἐκεῖνος ὃ ὅποῖος ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀνάδειξιν καὶ εἰς τὴν νίκην μὲ μεγαλυτέραν πάντοτε

ἀσφάλειαν. Καὶ αὐτὸν τὸν πνευματικὸν ὄπλισμὸν παράλληλα μὲ τὸν ὕλικὸν καλούμεθα σήμερον νὰ τὸν ἀνανεώσωμεν μέσα μας καὶ ἀνανεωμένον νὰ τὸν μεταδώσωμεν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπιζήσωμεν.

S U M M A R Y

In a paper entitled «Greece as a universal idea», read six years ago, I stressed that the long-lived great idea of Hellenism, expressed in Isocrates' world-known saying, began to fade since the second world-war, as soon as the greek language was set aside or strictly cut down in the programmes of the classical secondary schools of western Europe, which, however, kept the teaching of Latin. Never before was Hellenism so narrowly confined from both the geographical and the spiritual point of view, not even under foreign occupation. The Romans were conquered by the Greek spirit by learning Greek, and during Turkish domination Greek was spoken from Danube to Euphrates.

Ancient Greek is now being banished even from the Greek secondary schools. I have entirely disagreed with the decision of the government to abolish the teaching of the ancient Greek language in the first three classes of the secondary schools und I hope that second thoughts will prevail and the authorities will realize that the best age to familiarize with ancient Greek grammar and syntax is between-ten and fifteen.

Greece, pressed on from all sides, should try to find new ways of a world-wide presence, and first and foremost keep the Greek language alive everywhere. These are some suggestions for the promotion of the Greek universal idea: In collaboration with the Greek Church greater interest should be taken in the Greek schools abroad; University chairs should be founded at the expense of Greek state, where Greek is not taught; scholarships should be granted to foreign students for studying in Greece, which is more useful than promoting tourism; since it is by Greek language that the Greek universal idea will continue to function.